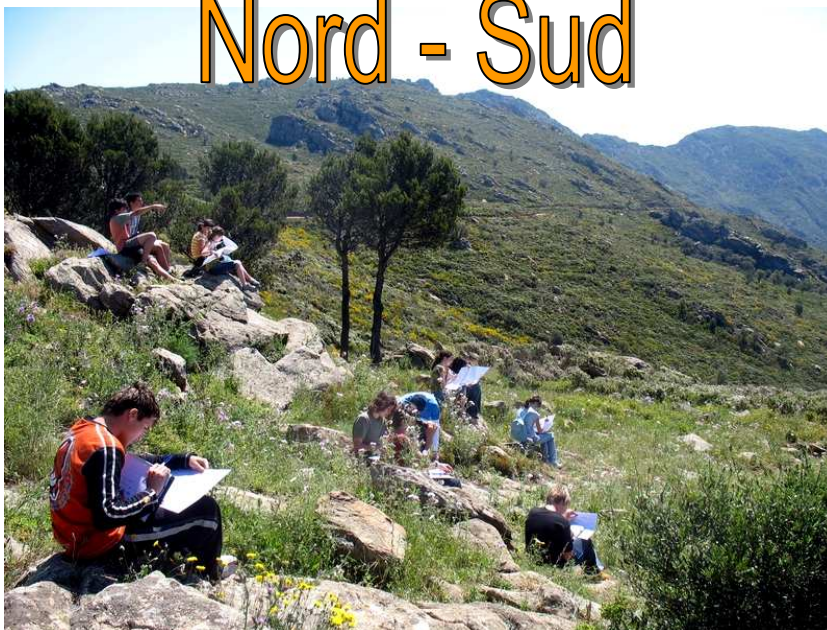

L'Empordà a vista d'ocell Nord - Sud

GUIA DIDÀCTICA 1b

L'EMPORDÀ A VISTA D'OCELL NORD - SUD

Activitat: Sortida per fer lectura i interpretació dels paisatges nord i sud de l'Alt Empordà des de la serra de Roda(*) o de Verdera.

Nivell: Cicle Mitjà de Primària

Temàtica: Entorn natural, històric i cultural de la serra de Roda (*) o de Verdera.
Observació i comparació de dos paisatges:

- el costaner entre el cap de Creus i el cap de Cerbera.
- la costa i la plana de l'Alt Empordà.

Durada: 5 h – Activitat a la vessant nord 1 h 30 mn, a la vessant sud 2 h, temps per al desplaçament 15 mn, esmorzar 15 mn i dinar amb esbarjo 1 h).

Indrets: Poblat de **Santa Creu de Roda** (o de Santa Helena) i voltants del **Mas Ventós** (El Port de la Selva).

Objectius d'aprenentatge

- Reconèixer en el medi natural, social i cultural els canvis i les continuïtats relacionats amb el pas del temps, comprendre algunes relacions de successió i simultaneïtat, de cronologia i de durada, i aplicar aquests coneixements en la interpretació del present, la comprensió del passat i en la construcció del futur.
- Valorar la intervenció humana en el medi i el seu impacte al llarg del temps, i saber actuar per la millora del medi ambient i la preservació del patrimoni cultural.
- Identificar els principals elements de l'entorn natural, social i cultural més proper.
- Utilitzar la llengua com a eina per construir coneixement, per comunicar-lo i per compartir-lo amb els altres, a partir del desenvolupament de les competències comunicatives.
- Utilitzar de manera responsable i creativa les TIC i material relacionat amb l'experimentació i el treball de camp.
- Participar en l'elaboració, realització i avaluació de projectes relacionats amb aspectes rellevants de l'entorn natural, social i cultural.

(*) Serra de Roda i Sant Pere de **Roda o Rodes?** – Malgrat que el mot normatiu és *Rodes* nosaltres reivindiquem el topònim popular *Roda*.

Competències bàsiques

Lingüística i audiovisual

Expressar observacions, explicacions, opinions, pensaments, emocions, vivències i argumentacions. Produir textos ordenats i coherents de tipologia diversa.

- Escrita: Produir textos ordenats i coherents de tipologia diversa.
- Audiovisual: Ús de suports digitals per a la selecció i processament de la informació.

Artística i cultural

Interès per participar en la vida cultural i per contribuir a la conservació del patrimoni cultural i artístic, tant en la pròpia comunitat com de les altres comunitats i cultures.

Tractament de la informació i competència digital

- Utilització de les TIC com a element essencial per informar-se, aprendre i comunicar-se.
- Cerca, captació, selecció, registre, processament i utilització de la informació de diferents fonts i amb diferents suports.

Matemàtica

Utilitzar les tècniques matemàtiques bàsiques (per comptar, operar, mesurar, situar-se a l'espai i organitzar i analitzar dades) i els instruments (calculadores i TIC, de dibuix i de mesura).

D'autonomia i iniciativa personal

Disposar d'habilitats socials per relacionar-se, cooperar i treballar en equip.

En el coneixement i la interacció amb el món físic

- Situar-se en l'espai, orientar-s'hi i desplaçar-s'hi utilitzant plànols i mapes.
- Identificar, localitzar i descriure les principals característiques naturals, socials i humanes d'un territori utilitzant conceptes i procediments geogràfics.
- Identificar un problema de naturalesa geogràfica o mediambiental, ubicar-lo en el territori, analitzar-ne les conseqüències i el rol dels seus protagonistes.
- Identificar i valorar elements del patrimoni.

Social i ciutadana

- Saber comunicar-se en distints contextos.
- Expressar les pròpies idees i escoltar les alienes.

Continguts

- Lectura i interpretació de dades. Mesura de temperatura, humitat, direcció i velocitat del vent.
- Reconeixement d'algunes característiques del clima de l'Alt Empordà.
- Reconeixement de formes de relleu i accidents geogràfics i localització dels més rellevants de l'Alt Empordà.
- Utilització i descripció de plànols i mapes.
- Observació i descripció de diferents tipus de paisatge de l'entorn proper, reconeixent els elements naturals i humanitzats i l'impacte de l'activitat humana en el paisatge.
- Observació i descripció d'algunes plantes i la seva adaptació al medi.

- Observació de la fauna, rastres i senyals.
- Caracterització d'algunes societats de diferents èpoques històriques a partir de l'anàlisi de les formes d'organització social.
- Anàlisi de l'evolució d'algun element patrimonial.
- Expressió de sensacions i emocions personals, així com de respecte davant les dels altres.

Descripció de l'activitat

L'activitat principal de la sortida rau en la lectura del paisatge mirant-lo des de dos punts d'àmplia visibilitat situats als vessants nord i sud de la serra de Verdera.

A partir d'aquestes observacions l'alumnat podrà comparar les característiques i diferències entre una banda i l'altra.

Es preveu una durada de 5 hores aproximadament:

- activitat a la vessant nord 1 h 30 mn
- a la vessant sud 2 h
- temps per al desplaçament 15 mn
- esmorzar 15 mn i dinar amb esbarjo 1 h.

Es proposa començar al matí al poblat de Santa Creu de Roda, desplaçar-se al mas Ventós i tot seguit encetar l'activitat del vessant sud abans del dinar i esbarjo.

Havent acabat, continuar amb la resta del treball al voltant del mas Ventós fins l'hora de marxar.

Aquest ordre però, es pot invertir o modificar segons conveniència del centre.

Guia per a la Presentació

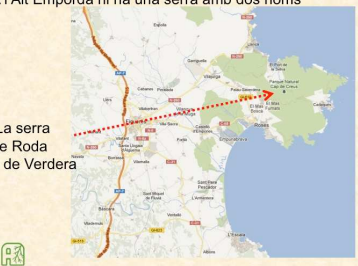
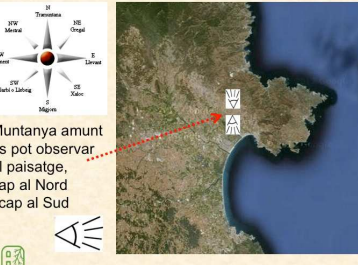
Com a material de treball a l'aula, previ a la sortida, us oferim aquesta presentació:

<http://www.xtec.cat/cda-empuries/MPEmpordaNS1b.pps>

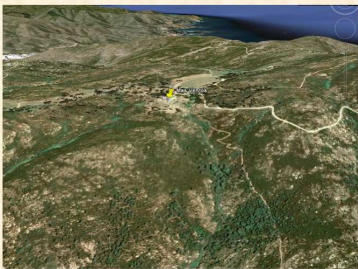
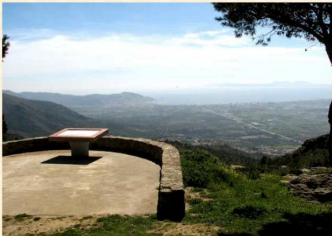
La sincronització de les imatges amb els continguts que us presentem tot seguit us servirà a l'hora de comentar-les quan visualitzeu la Presentació en powerpoint amb l'alumnat.

Les anotacions que acompanyen les miniatures de les diapositives són de dos tipus. En primer lloc apareix un títol o una recomanació que resumeixen els continguts a treballar. A continuació es presenten un seguit de dubtes o preguntes (en cursiva) proposades per provocar el debat i fer diferents hipòtesis.

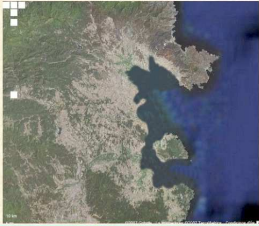
Aquelles hipòtesis la resposta de les quals és evident i tothom hi està d'acord, es poden corroborar per part del professorat. En canvi les que no tenen una resposta òbvia, o no es posen d'acord, i també les preguntes noves que es generin a partir dels comentaris, no cal que obtinguin resposta immediata. Es poden "guardar" perquè es realitzin durant la sortida.

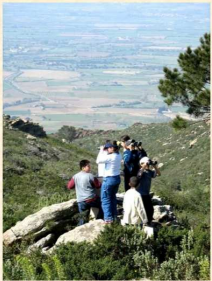
 L'EMPORDÀ A VISTA D'OCELL Nord - Sud	Llegint el títol de la presentació i observant les fotografies, fer avançaments sobre què faran el dia de la sortida, on aniran. Activitats previstes: – Lectura de paisatge de l'Alt Empordà des de dos llocs: el poblat en ruïnes de Santa Creu de Roda i des de l'àrea d'esbarjo del mas Ventós (Parc Natural del cap de Creus) - Coneixement de la vegetació i la geologia de la zona
A l'Alt Empordà hi ha una serra amb dos noms La serra de Roda o de Verdera	Situació geogràfica. <i>Quins pobles reconeixen?</i> <i>Han estat mai en algun dels llocs que assenyalava la fletxa?</i>
 Muntanya amunt es pot observar el paisatge, cap al Nord i cap al Sud	Orientació dels dos indrets que visitaran amb els punts cardinals sobre el mapa. <i>Coneixen els vents que hi bufen més sovint?</i>

Per contemplar el paisatge del Nord hi ha un bon indret... 	
Prop d'un poblat abandonat, un monestir i un castell 	- Observant la fotografia: <i>¿Què deu ser cadascuna de les tres construccions o ruïnes que hi veiem?</i> <i>¿Qui hi devia viure en cadascuna d'elles?</i>
El poblat devia ser més o menys com en aquest dibuix 	- Dibuix hipotètic del poblat en el temps en què era habitat. <i>¿A què es devien dedicar els homes, dones i nens que hi vivien?</i>
Actualment tot són ruïnes menys l'església 	- Imatge actual de Santa Helena i del jaciment arqueològic. <i>¿Com es diuen els homes i dones que busquen excavant sota terra, a les ruïnes, les restes de temps antics?</i>
Aquest paisatge... ¿Sempre ha estat igual? ¿Com era milers d'anys enrera?	- Comentar les formes del relleu costaner. Serra, cap, badia, cala, platja, illa, península, penya-segat. <i>Des d'un lloc tan elevat ¿què més es pot distingir?</i> <i>Aquest paisatge sempre ha estat igual?</i>
I a l'actualitat! 	- Se succeeix en tres imatges sobreposades la recreació del paisatge en tres etapes històriques diferents: Fa milers d'anys (Edat Antiga) Fa segles (Edats Mitjana i Moderna) A l'actualitat. <i>Què hi deu haver canviat al llarg del temps?</i> <i>Qui o què l'ha anat canviant?</i>

Per contemplar el paisatge del Sud... 	
Hi ha un mas a Serra Verdera... 	–Els elements antròpics al voltant del mas <i>¿Què és un mas?</i> <i>¿Com vivia la gent del mas? ¿A què es dedicaven?</i> <i>¿Què hi podem trobar als seus voltants?</i>
Amb un nom molt clar... 	- Situació geogràfica del mas Ventós. <i>¿A què deu ser degut que s'anomeni així?</i> <i>¿Quins vents coneixen?</i> <i>¿On creuen que està situat? (Poden cercar-lo al Google maps o Google Earth)</i>
És maco mirar el paisatge, sobretot si trobem un bon mirador... 	–Lectura de paisatge del sector nord de la plana de l'Alt Empordà, des del mirador de la serra de Verdera. <i>¿Coneixen el lloc o un altre com aquest?</i> <i>¿Què és un mirador? ¿Quins avantatges té?</i>
Si el dia és clar s'hi poden distingir molts elements... 	–Les formes del relleu. Plana, golf, cap, serra, serralada, costa, platja, penya-segat. Mar, riu, estany, aiguamolls. <i>Des d'un lloc tan elevat ¿què es pot distingir?</i>

Alguns de vius... 	Elements vius del paisatge: vegetació, fauna. - Vegetació silvestre - Conreus - Animals <i>¿Quin tipus de vegetació s'observa a la plana?</i> <i>¿Podríem veure algun animal? ¿Quins?</i>
Altres no tant... 	Elements "no vius" (o sense vida orgànica) del paisatge. - Roques, sòls. - Cursos d'aigua - Formes dels agents atmosfèrics (el "temps" que fa) Observant de prop una roca: <i>¿Què és una roca? ¿I un mineral?</i>
Altres de molt modificats per les persones... 	- Construccions humanes. <i>¿Què podrem distingir del fet pels humans?</i> <i>¿Quins tipus de construccions es veuen?</i> <i>¿Tots els nuclis habitats tenen el mateix aspecte?</i> <i>¿La mateixa funció?</i>
Serà bo de trobar com es relacionen aquests elements per acabar fent... EL PAISATGE	- Diverses maneres de contemplar un paisatge. <i>¿Com el veurien:</i> - un pintor o un poeta? - un pagès? - un arquitecte o un enginyer? - un excursionista? - un hostaler? - un turista?
El paisatge de l'Empordà La plana de l'Empordà	- El paisatge de l'Empordà <i>¿És planer?</i> <i>¿És muntanyós? ¿Quines muntanyes coneixen?</i> <i>¿Hi ha rius? ¿Quins saben?</i> <i>¿Hi ha estanys? ¿On?</i> <i>¿Hi ha platges? ¿Quines?</i> <i>¿Hi ha pobles, ciutats? ¿Urbanitzacions, masies?</i>
L'Empordà és una plana envoltada de muntanyes i mar 	A partir d'aquestes observacions podem fer hipòtesis sobre com es pot haver format la plana de l'Empordà. <i>¿Aquesta plana haurà estat sempre així?</i> <i>¿Com es pot haver format?</i> <i>(La manera com es va formant un delta ¿pot tenir alguna cosa a veure amb la formació de la plana de l'Empordà?)</i>

¿Com es deu haver anat formant, aquesta plana? 	¿Quina relació deuen tenir la pluja i els rius que neixen d'ella a les parts altes de les muntanyes amb l'erosió que aquestes van tenint? ¿I amb el transport, dipòsit i sedimentació dels seus materials geològics (roques, còdols, graves, sorres, argiles)? ¿Què pot passar quan aquest procés dura molt de temps (milers d'anys)?
Si anessim temps enrera ¿com ho veuríem? ¿Com era fa milers d'anys?	Formació de la plana de l'Empordà, reproduïda seqüencialment. S'ha de localitzar la serralada dels Pirineus, assenyalant el cap de Creus, el Montgrí i les serres alt-empordaneses (Les Salines, l'Albera, la serra de Verdera) ¿Hi ha muntanyes a l'Alt Empordà? ¿Hi ha rius?
Per saber com s'ha format l'Empordà hem de pensar en els seus rius. 	Els rius de l'Empordà. La Muga. El Fluvià i el Ter amb les desembocadures actuals i antigues (en línies discontinües). El Daró desemboca a la platja de Pals, a l'extrem nord del Baix Empordà. El massís del Montgrí marca la divisió costanera entre l'Alt i el Baix. Fer notar que havia estat una illa. ¿Quina feina han fet els rius de l'Empordà els darrers milers d'anys?
A més, a tocar del mas també hi ha altres coses... 	–Reconeixement de la geologia i de la botànica de la zona del mas Ventós ¿Què està fent aquesta colla de la foto? A part d'ells i elles què més s'hi veu?
Un tipus de roca força curiós... 	–Reconeixement de la geologia i de la botànica de la zona del mas Ventós ¿Totes les roques són iguals? ¿De què estan "fetes" les roques?

Un tipus de vegetació molt abundant... 	–Reconeixement de la geologia i de la botànica de la zona del mas Ventós <i>¿Quines plantes hi deu haver a dalt de la muntanya?</i> <i>¿Seran les mateixes que hi ha a la plana?</i> <i>Si a l'Empordà hi ha sovint incendis... ¿com s'hauran adaptat algunes plantes per sobreviure'ls?</i>
Diferents classes de pins... 	–Pràctica de l'ús de la clau dicotòmica aplicada a la diferenciació dels tres tipus de pins presents a la zona: pi pinyer, pi blanc i pinastre. <i>¿Tots els pins són iguals? ¿De quins tipus en coneixeu?</i>
I construccions molt antigues i curioses...com aquesta! ¿Sabeu com es diu? 	–Comentar que a la zona del mas Ventós es troben dos monuments megalítics (Dòlmens de Vinyes Mortes I i II) construïts amb la roca predominant, que per les seves característiques es trenca en forma de llores, facilitant la construcció dels dòlmens. <i>¿Un dolmen és una caseta molt petita i molt antiga?</i> <i>En l'espiral o en la línia del temps...¿sabríeu situar l'època a que pertany aquesta construcció?</i>
Haurem de posar a punt tots els sentits... 	- La bona "lectura" del paisatge requereix de tots els sentits. <i>¿Per observar i comprendre ben bé el paisatge només necessitarem una bona vista, bones ulleres i prismàtics, o caldrà afinar altres sentits?</i> <i>¿Què més podem sentir des d'un lloc tan especial?</i> <i>(Pot ser amb l'oïda, o a la pell del rostre, amb les mans, amb l'olfacte, amb el tast?...)</i>

Detall de l'activitat

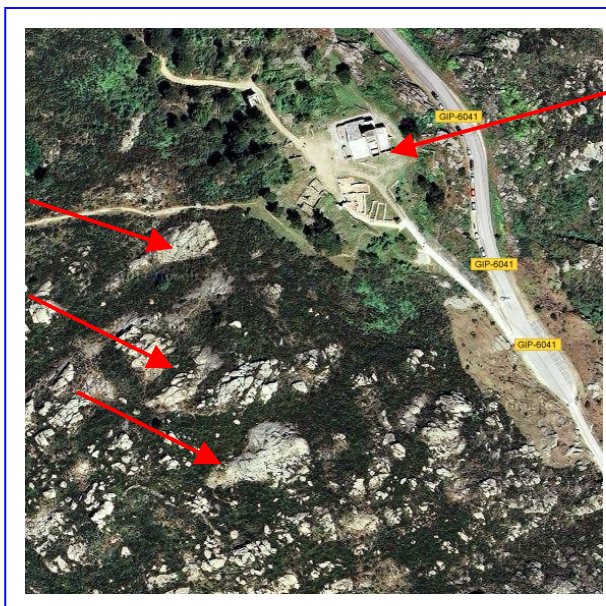
Tot seguit es detallen les activitats que trobareu reflectides en les pàgines del **Quadern de camp** per a l'alumnat que acompanya aquesta guia.

Vessant Nord: al poblat abandonat de Santa Creu de Roda.

- Es preveu una activitat d'inici des d'un lloc elevat, "**Sentim el paisatge**", que ens permetrà una immersió multisensorial en l'entorn des de bon començament, així com un reconeixement dels sentiments que pot provocar.

Per a portar-la a terme, es recomanen els miradors naturals que són les plataformes de roca situades al darrera, en la part alta. Hi arribarem anant muntanya amunt pel corriol que s'inicia al costat dret de la porta SE, després d'haver travessat el poblat.

Plataformes
de roca

Poblat de
Santa Creu
de Roda

- Des d'allà mateix es pot observar **el relleu de la costa del nord**, així com comentar els **processos naturals** que li han donat la forma retallada, amb serres que arriben fins al mar, cales petites i pedregoses i torrents que baixen plens de les muntanyes quan plou, fins a les rieres i cap el mar.

Més tard es completarà aquesta activitat al mas Ventós observant la plana, la costa lineal del golf de Roses, les serres allunyades de la costa i els llargs rius que, havent nascut a les muntanyes llunyanes, la travessen fins al mar.

Això servirà per contrastar els dos paisatges i treure conclusions sobre l'origen geològic de la seva morfologia.

- Es prenen les **dades meteorològiques** (temperatura, direcció i intensitat del vent i humitat) que seran comparades amb una altra de posterior, al mas Ventós.

- Es completa amb el **recorregut i visita guiada per Santa Creu de Roda**, les possibles restes de muralla, les dues portes (NO i SE), l'església de Santa Helena, la plaça i els habitatges que les envolten.

Vessant Sud: a l'àrea d'esbarjo i mirador del mas Ventós.

Proposem tres blocs d'activitats en tres espais diferents:

- Al mirador. Localització d'onze llocs del paisatge: Castell de Sant Salvador, Roses, golf de Roses, illes Medes, massís del Montgrí, Aiguamolls, Castelló d'Empúries, Figueres, Mare de Déu del Mont, Palau Saverdera i Canigó.
Raonament de la formació de la plana.
Classificació dels elements del paisatge (abiòtics, biòtics i antròpics).
- Al mas Ventós: Ús de la clau dicotòmica per diferenciar i identificar els tres tipus de pins presents a la zona: pi pinyer, pi blanc i pinastre. Es troben exemplars d'aquestes tres espècies concentrats darrere del mas. El pi pinyer està a l'altra banda de la tanca de fusta.
- A la pineda i voltants de la zona de pícnic:
 - * Observació de la vegetació (brolla d'estepes i brucs, substitució de l'alzinar i la sureda per pinedes.
 - * Observació de la geologia, amb el gneis com a roca predominant, composta de quars, feldspat i mica).

Altres temes que es treballen i elements que s'observen:

- * Situació geogràfica. Mapa de la zona.
- * Presa de dades meteorològiques.
- * Elements biòtics: Vegetació. Ocells, rèptils, insectes, mamífers i rastres de mamífers.
- * Elements abiòtics: Meteorologia. Unitats de relleu. Hidrografia.
Geologia. Tipus de roca predominant: gneis.
Formació de la plana deltaica de l'Empordà..
- * Elements antròpics: Construccions i restes de construccions, infraestructures del paisatge humanitzat.
Paret seca: feixes.
Conreus d'olivera i vinya.

Cas que disposéssiu de més temps hi ha la possibilitat de completar l'activitat a la tarda la tarda apropant-se fins a dos dels monuments megalítics propers al mas Ventós (Dòlmens de Vinyes Mortes I i V.M. II) per tal d'observar-los amb detall, tot coneixent les seves característiques constructives i la seva funció en la població de la Prehistòria, així com la importància d'aquestes troballes per la informació que ens donen d'un temps tan remot.

Història del poblat de Santa Creu de Roda i els seus voltants

Les dues poblacions veïnes d'aquestes valls (la propera Selva de Mar i la mateixa Vall de Santa Creu) tenen el seu origen en l'antic poblat medieval abandonat de **Santa Creu de Roda**, ubicat al cim de la muntanya, i construït al voltant de

l'església de Santa Helena (s IX).

Santa Creu de Roda era el poblat de la zona. Es trobava en una zona elevada de cruïlla entre Pau, Vilajuïga i Llançà. Segurament era punt de mercat de tots aquests pobles.

Hi vivien els camperols, els pescadors i els artesans que servien al monestir de **Sant Pere de Roda**. Es trobava sota el domini directe d'aquest. El poblat es va anar abandonant progressivament coincidint amb el període de decadència del monestir.

Els seus habitants es van traslladar a la vall, construint el nou poble de La Vall de Santa Creu entre els segles XVI i XVII.

Amb la nova ubicació, a recer del vent, invisibles des del mar i amb terres més fèrtils per al conreu, aquests inconvenients devien quedar força resolts. A més de quedar més a la vora del mar per anar sovint a pescar.

El nom de *Santa Creu* prové del convenciment que al monestir es guardava una relíquia que era una estella de la *Vera Creu* (la creu on hauria estat crucificat Jesús), reclam important de pelegrinatge.

És una vall tancada i amb fort pendent que desemboca immediatament a mar a prop del **Port de la Selva**. Aquesta és una població relativament nova (del s XVIII), feta a partir del barri de pescadors de la veïna i resguardada localitat de la **Selva de Mar**. De la mateixa època és la població costanera de **Colera**.

La relació d'aquest territori amb el mar és important en tant que la **pesca** ha estat un dels recursos bàsics al llarg de la història, però segles de pirateria havien dissuadit la població de fer els poblat arran de mar, establint-se en llocs prou allunyats i reservats més a l'interior.

Les poblacions costaneres més fixes no van començar a ser habituals fins passat el segle XVIII, quan la **pirateria** va començar a minvar.

El que fet que la zona també es conegués com **la Selva** dona peu a imaginar-nos-la, tal com diuen geòlegs i botànics, amb una **vegetació** molt més frondosa que la queda avui dia.

Una pista d'aquesta transformació també la trobem en les nombroses **feixes** que s'hi van fer als vessants, eliminant la vegetació original (d'alzinars i suredes) per tal de dedicar les llenques d'espais plans recuperats als conreus de la **vinya i l'olivera**. Aquest és un procés molt antic però que es va utilitzar especialment a partir del segle XVII, quan comença a augmentar la demografia de manera significativa.

Això va ser així fins que la plaga de la **fil·loxera** (a principis del s XX) i ***l'Any de la fred*** (1956) fessin estralls en aquests cultius. Posteriorment es van substituir per les pinedes, i en l'última dècada s'han recuperat alguns olivars i vinyes a la zona.

A part de la pagesia, altres causes de la desforestació d'aquesta zona al llarg dels segles les trobaríem en les activitats humanes per a la supervivència i l'economia dels seus habitants: ramaderia, combustible per a les llars, places carboneres, bastides per a la construcció, drassanes, pesca a l'encesa... a més dels incendis forestals.